

Ratiune si modernitate la Noica (ADRIAN NITA)

Inca din primele sale scrieri, Noica se raporteaza critic la modernitate, prin celebra teza ca modernitatea ar fi triumful etosului neutralitatii. Din aceasta pricina, modernitatea sufera, printre multe alte maladii, de bolile numite de el acatholie si atodetie. Nu ne vom mira ca, in plan socio-politic, Noica ajunge la o critica a individualismului modern si a expresiei sale politice, statul democratic. In lucrarea *De caelo. Încercare in jurul cunoasterii si individului* (1937), Noica se foloseste de cazul lui Aliosa Karamazov pentru a amenda individualismul modern. El considera ca reabilitarea individului presupune "sentimentul vinei individuale", astfel încat cel care nu se vrea puternic sa ramâna mai departe printre nevinovatii veacului în care traieste, iar cel care nu se vrea copleșit de puterile anonime (cosmos, istorie, mase) trebuie sa învete ca mijlocul cel mai bun de a le înfrânge este autoînvinovatarea.

Concluzia lui Noica este evidenta: rationalismul este în stare de faliment, dupa cum scrie în eseul *Intre idealism si rationalism*. Aici se arata ca rationalismul este acea doctrina care: sustine existenta unei ordini asezate deasupra realitatii; presupune o refugiere în ideal, atunci când realitatea nu se mai poate corecta prin idealul sau; sustine democratia; în fine, o doctrina ce condamna forta, în masura în care aceasta nu este de esenta rationala. Vedem deci ca Noica nu conchide ca rationalismul a falimentat, ci ca acest rationalism a ajuns la faliment, atâta vreme cât nu s-a instituit nicio ordine rationala, progresul s-a dovedit utopic, iar condamnarea fortei, o simpla judecata de valoare.

Exemplul utilizat de Noica este cel al natiunii: rationalistul accepta natiunea ca pe un moment al dialecticii istoriei; realistul accepta natiunea ca pe un întreg, ca pe un scop în sine, în functie de care se exprima viata persoanelor; idealistul recunoaste si permanentizeaza fiinta nationala, dar se va încredinta ca natiunea e cea care slujeste persoana. Astfel încât, conchide Noica, rationalismul este utopist, realismul este fals totalitarist, iar idealismul este personalist.

Aceasta împletire dintre antimodernism, rationalism orientat, antiindividualism si nationalism este dusa la extrem în cele 19 texte publicate în oficiosul Miscarii Legionare Bunavestire între 8 septembrie si 11 octombrie 1940. Pe lângă temele legionare (apologia Legiunii, a Capitanului si a statului legionar; apologia mortii; justificarea violentelor efectuate de Legiune etc.), se afla aici câteva teme ce merita o atentie speciala. In *Crede* din 8 septembrie 1940, Noica afirma ca este saturat de România istorica, concreta, geografica si vrea o Românie eterna, o Românie legendara: "Fiecare generatie învata la scoala ei, fiecare inima se spovedeste si se îndreapta dupa cuvântul preotului ei. Si unii si altii dorim poate tarii noastre aceeasi negrita fericire. Dar noi, acestia tineri, n-o vedem în istorie. O vedem în legenda. Crede în învierea României legendare".

Guvernarea legionara este considerata singura capabila sa trezeasca fortele ascunse, adormite în fiinta românilor: "Minunile nu le fac guvernantii. Le pot trezi ei. Aceasta viseaza pentru neamul sau Horia Sima, când spune ca biruinta deplina a miscarii va veni în ziua când «întreaga natiune va fi legionarizata»: sa trezeasca în toti oamenii tarii acesteia ce a reusit Capitanul sa trezeasca în aproape toti legionarii".

Despre Bucuresti se afirma, cu ironie si umor, ca este un oras îmbuibat, îngrasat si sterp, motiv pentru care se propun solutii radicale: "Daca as fi primar al Capitalei as face orice sa-i scot din nesimtire: as da alarma antiaeriana de doua ori pe saptamâna; le-as opri apa si electricitatea, când le e lumea - lumea lor! - mai draga. Le-as închide localurile de noapte si i-as obliga sa faca post negru Vinerea"..

Cum sa interpretam critica nicasiana a modernitatii si rationalitatii? Dupa Alexandra Laignel-Lavastine, aceasta critica are o tensiune foarte serioasa: pe de o parte, trebuie sa încerce, cu Iluminismul, sa se mentina idealul unei vietii pentru libertate, asumând riscul unei vesnice repuneri în discutie a sensului dat, iar pe de alta parte, sa salvgardeze, împotriva modernismului, respectul datorat mostenirii culturale. Autoarea conchide ca aceasta critica nu își atinge scopul deoarece esueaza în nationalism.

Un alt cercetator al operei nicasiene, Ion Dur, arata ca în publicistica si în lucrarile de tinerete se observa o dubioasa neutralitate. Este vorba de o etica situata în intervalul dintre fiul risipitor (ce poate scrie o etica) si fratele fiului risipitor (ce încorporeaza o etica). Avem astfel de-a face cu un "strabism al atitudinii etice, puseuri mai puternice înregistrându-se mai ales în acea perioada de «criza morala» a filosofului".

Dupa Ion Ianosi, antiistorismul lui Noica ar putea explica atitudinea sa ambigua din perioada comunista, dupa cum nationalismul lui Noica ar face legatura între exaltarea legionara si concesiile national-comuniste.

Ne propunem în aceasta parte a textului sa testam doua ipoteze: 1. critica modernitatii si a rationalismului îl conduce pe Noica nu la nationalism, cum eronat considera Alexandra Laignel-Lavastine, nici la antiistorism, cum crede Ion Ianosi, ci la un postmodernism sui generis; 2. critica modernitatii si a rationalitatii îl conduce pe Noica la (sau, mai degraba, este efectuata din perspectiva unui) romantism.

Pentru a testa prima ipoteza, un Noica postmodern, sa ne amintim de critica teribila efectuata de Nietzsche metafizicii traditionale si, odata cu aceasta, a majoritatii ideilor si temelor modernitatii, a conceptului de obiect si subiect, de ratiune etc. Sa ne amintim de câtiva mari filosofi francezi care au largit foarte mult conceptul de ratiune, mergând pe urmele lui Heidegger, adica o ratiune care sa dea seama de sentimente (vezi cazul lui Foucault, Derrida sau Bataille), ba chiar si de inconstient sau de irational (Lacan).

Ipoteza unui Noica postmodern nu se sustine însa, în ciuda multor afinitati cu ideile filosofilor postmodernisti, daca avem în vedere o serie de elemente cum sunt: nationalismul lui Noica, interesul pentru traditiile populare, interesul pentru cuvintele populare sau arhaice (interes prezent, trebuie subliniat, cu mult înainte de scrierile din asa-zisul ciclu al rostirii românesti; vezi în special Jurnalul filosofic si Pagini despre sufletul românesc).

În fine, sa spunem câteva cuvinte despre romantismul lui Noica. O noua lectura a operei nicasiene, efectuata din aceasta perspectiva, arata un fapt cu adevarat uimitor: aproape toate lucrarile sale poarta amprenta majoritatii trasaturilor romantice. Lucrarile de tinerete

(Mathesis sau bucuriile simple, De caelo, Jurnal filosofic, Pagini despre sufletul românesc) - am lasat deoparte lucrarile cu un caracter precumpanitor academic - arata un cult evident pentru sentimente si imaginatie (în dauna ratiunii), exalta sensibilitatea (în dauna intelectului). Sunt cultivate melancolia, solitudinea, visul. Meditatie asupra istoriei este din plin prezenta aici, Noica dedicând istoriei un spatiu generos. În Pagini despre sufletul românesc (dar si în De caelo) se gaseste bine conturata pictarea culorii locale si a pitorescului naturii. Meditatie asupra spatiului infinit si timpului infinit este nelipsita. În privinta interesului pentru traditia populara si nationala, nu mai trebuie insistat, daca avem în vedere cele spuse mai sus. Interesul pentru cuvintele arhaice, populare sau regionale este mai mult decât evident. Daca mai punem la socoteala cultivarea fragmentului ca gen literar (în special în Jurnal filosofic), avem o buna imagine despre cele mai importante caracteristici ale romantismului prezente din plin în opera lui Noica. Dupa opinia mea, aici trebuie gasita sursa nationalismului.

Un fapt extrem de important, ce arata latura romantica a personalitatii lui Noica, este apropierea autorului Devenirii întru fiinta de poezie: ca elev si apoi ca student, a scris si publicat mai multe poezii, o parte dintre ele fiind tiparite recent în volumele de publicistica pregatite de neobositul Marin Diaconu. Nu voi cita decât doua cazuri: în poeziile Ma închin si Pustnic sunt prezente multe teme romantice.

In ce priveste scrierile din perioada târzie, cele de dupa 1965, exista bine conturate ultimele doua caracteristici amintite mai sus. Cultul sentimentului si imaginatiei se poate regasi pâna si în perioada elaborarii Devenirii întru fiinta, Jurnalul de idei atestând din plin acest fapt. Dar faptul cel mai uimitor, pe care vrem sa-l subliniem în final, este prezenta bolii, a maladivului: partea cea mai importanta a creatiei nicasiene sta sub semnul maladivului. Daca Heidegger a ramas în istoria filosofiei drept filosoful care a încercat sa scoata fiinta din uitarea în care s-a instalat, Noica ramâne în istorie ca filosoful ce a încercat sa trateze fiinta de boala de care sufera. El considera ca nu numai spiritul contemporan ar fi bolnav, si sufera de catholita, todetita, horetita, ahoretie, atodetie si acatholie, dupa cum vedem în Sase maladii ale spiritului contemporan, dar si, sau mai ales, Fiinta este bolnava, dupa cum rezulta din Devenirea întru fiinta si dintr-o însemnare din anul 1975.